

Шевчук О.М.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Карпенко М.В.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ДОКАЗИ ТА ДОКАЗУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВАХ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ

В статті проведено аналіз теоретичних та практичних проблем встановлення доказів та доказування в адміністративних справах пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин. Зазначається, що, для ефективного вирішення адміністративної справи пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин, рішення суду має бути законним та обґрунтованим, ґрунтуватися на засадах верховенства права, тобто бути таким, що ухвалене на підставі повного та всебічного розгляду обставин в справі, підтверджених відповідними доказами. Вказується, що джерелами доказів в адміністративних справах пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів є письмові, речові та електронні докази, показання свідків та висновки експертів. Констатовано, що дослідження доказів в адміністративних справах пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин – це сукупність процесуальних дій, спрямованих на отримання від учасників процесу необхідної інформації стосовно конкретної справи та осмислення її зважаючи на предмет доказування у досліджуваній сфері. Здійснено аналіз судових рішень національних судів в контексті допустимості доказів у справах адміністративних справах пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів й здійснено аналіз рішення ЄСПЛ. Звертається увага на важливість дотримання встановлених законодавством процедур щодо збирання, фіксації та дослідження доказів, зокрема речових, письмових та електронних, показань свідків і висновків експертів. Наводяться приклади порушень під час затримання осіб, фіксації фактів зберігання наркотичних речовин, проведення експертиз, медичних оглядів, що часто призводить до визнання доказів недопустимими та закриття адміністративних справ в судах. З'ясовано, що багатьох адміністративних справ, що стосуються незаконного обігу наркотичних засобів чи психотропних речовин, відсутність експертного висновку щодо вилучених матеріалів унеможливило доведення факту наявності заборонених наркотичних засобів. Зроблено висновок, що практика окремих судових рішень вказує на порушення встановлених законом процедур щодо збору чи фіксації доказів, предметом яких є наркотичні чи психотропні речовини. Окремо авторами зазначається, що такі дії уповноважених осіб у більшості випадків приводять до обмеження конституційних прав і свобод людини, а також вказують про неналежний спосіб їх отримання правоохоронними органами. Підкреслюється необхідність системного підходу до вирішення окреслених питань через вдосконалення правозастосовчої практики, посилення процесуальних гарантій та підвищення професійного рівня суб'єктів, уповноважених на фіксацію адміністративних правопорушень.

Ключові слова: докази, доказування, наркотичні засоби, психотропні речовини, адміністративні правопорушення, адміністративне судочинство, судова практика.

Постановка проблеми. В Україні, за даними статистики, наркоманія збільшується на 8% на рік, що є однією з найвищих тенденцій у світі. У цьому слід пам'ятати, що 70 % наркозалежних осіб становить молодь до 25 років. Відповідно до Всесвітнього Звіту про наркотики 2023 року Організації Об'єднаних Націй В 2021 році 5,3 відсотки всіх підлітків 15-16 років у світі вживали канабіс, що може мати довготривалі та тяжкі

наслідки для їх розвитку. За даними Всесвітнього звіту про наркотики за 2024 рік також зазначено, що у 2022 році більше 292 мільйони людей, або кожна 18-а, вживали наркотики в протязі останнього року – що на 20 відсотків більше, ніж десять років тому.

Збільшується кількість правопорушень в сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин. Проблемними питаннями пра-

возастосування є законність отримання доказів у цій царині. Способи отримання доказів, предметом яких є наркотичні чи психотропні речовини, для притягнення особи до адміністративної відповідальності безпосередньо залежать від їхнього джерела, та має бути отриманий відповідно до вимог законодавства та з дотриманням визначених процедур. Однак існує неоднозначна судова практика з цих питань, оскільки їх отримання та фіксація часто супроводжуються порушеннями процесуальних норм. Що вказує на актуальність вибраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади інституту доказів та доказування в адміністративному судочинстві звернули увагу такі вчені як В.М. Гаращук, Т.О. Коломоєць, О. М. Соловійова, Я.С. Калмикова, В.В. Самонова [1] та ін. Потрібно звернути увагу на публікації дослідників в наукометричних базах Скопус у цій сфері, а саме щодо специфіки забезпечення прав наркозалежних на реабілітацію в Україні та Європейському Союзі [2], проблем адаптації законодавства України щодо контролю за обігом наркотиків до законодавства Європейського Союзу [3], окремих питань доступу до інформації та практики ЄСПЛ [4] та ін. Однак, проблемні питання встановлення доказів та доказування в адміністративних справах пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин залишились поза увагою дослідників. Вищенаведене вказує на наукову новизну роботи та підкреслює актуальність вибору теми.

Постановка завдання. Мета статті є проаналізувати та охарактеризувати проблемні питання встановлення доказів та доказування в адміністративних справах пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин.

Виклад основного матеріалу. Оцінку допустимості доказів зобов'язані здійснювати уповноважені національні суди, проте Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) зберігає за собою право перевіряти справедливості способів їх отримання [5]. Тому, Кодекс адміністративного судочинства України (далі- КАС України) вказує, що для ефективного вирішення адміністративної справи, рішення суду має бути законним та обґрунтованим, ґрунтуватися на засадах верховенства права, тобто бути таким, що ухвалене на підставі повного та всебічного розгляду обставин в справі, підтверджених відповідними доказами [6].

Для встановлення допустимості доказів в адміністративних справах пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів або психотропних

речовин важливе значення мають джерела доказів та їх дослідження. Зокрема, згідно ч. 2 ст. 72 КАС України, джерелами доказів є письмові, речові та електронні докази, показання свідків та висновки експертів [6]. В наукових працях вказується, що дослідження доказів – це сукупність процесуальних дій, спрямованих на отримання від учасників процесу необхідної інформації стосовно конкретної справи та осмислення її зважаючи на предмет доказування [7, с. 103]. Вищенаведене підходить для нашого предмету дослідження.

У положеннях Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), передбачена адміністративна відповідальність за незаконне виробництво, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин у невеликих кількостях без мети збуту [8] та інші правопорушення у цій царині. Для адміністративного проступку окрім його складових елементів має значення розмір (малий, великий та особливо великий) наркотичних чи психотропних речовин [9], а також для отримання інформації щодо віднесення конкретної речовини до наркотичної (чи психотропної, або аналогу) та їх маси, необхідно провести обов'язкову експертне дослідження.

Спосіб отримання доказів в адміністративному провадженні включає діяльність визначених законодавством суб'єктів, спрямовану на збирання та фіксацію доказів. Форми документування процесуальних дій адміністративного провадження закріплені у ст. 251 КУпАП. Так, процесуальні дії можуть бути зафіксовані в адміністративному протоколі, на технічних носіях, що містять інформацію про відповідні дії, а також у поясненнях осіб, письмових документах й інших матеріалах, що мають значення для справи [8].

Відмітимо також, що постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 року № 16 вказує про необхідність висновку експерта щодо визначення виду, назви та характеристик наркотичних засобів, або психотропних речовин, а також встановлення їхнього походження, методів виготовлення чи обробки [10]. Крім визначення, чи відноситься вилучена речовина до наркотичних засобів, психотропних речовин чи їхніх аналогів, важливим є також встановлення її кількості. Ця ознака має першочергове значення у кваліфікації правопорушення як адміністративного або кримінального.

Розглянемо окремі судові рішення у досліджуваній сфері. Так, у справі № 347/622/24, розглянутій Косівським районним судом Івано-Франків-

ської області 9 травня 2024 року, було встановлено вину особи у вчиненні адміністративного правопорушення, кваліфікованого за ч. 1 ст. 44 КУпАП, та застосував адміністративне стягнення у вигляді штрафу в розмірі 850 гривень. Згідно з матеріалами справи, під час патрулювання працівники поліції зупинили громадянина, який поведився підозріло. У ході проведення поверхневого огляду в особи було виявлено пакет із речовиною, схожою на наркотичну. На місці події було складено протокол про адміністративне правопорушення, а вилучену речовину направлено на експертизу, яка підтвердила, що це наркотичний засіб. Суд, розглянувши матеріали справи, дійшов висновку про наявність вини особи щодо незаконного зберігання наркотичних засобів без мети збуту, що є порушенням ч. 1 ст. 44 КУпАП [11]. В інших судових справах за номером № 336/2561/23 [12], № 308/6801/19 [13], та номером № 199/394/24 [14] щодо порушень, передбачених ч. 1 ст. 44 КУпАП, демонструють процедуру виявлення, фіксації та розгляду фактів незаконного зберігання наркотичних засобів без мети збуту. Судові рішення ґрунтувалися на достатніх доказах, а відсутність скарг на неправомірні дії поліції свідчить про дотримання процесуальних норм.

Однак, часто поліція не затримують особу за підозрою в скоєнні правопорушення через відсутність впевненості щодо складу та кількості вилученої наркотичної речовини. Якщо ж під час експертного дослідження буде встановлено, що речовина не містить наркотичних компонентів, виникає питання щодо правомірності арешту та відповідальності поліції за такі дії.

Окрім вищезазначеного поширеною проблемою на практиці є фактичне затримання особи без належного документального оформлення, яке відповідно до вимог ст. 254 КУпАП [8] має бути зафіксоване у встановленому порядку. Крім того, вилучення речового доказу (наприклад, наркотичного засобу) у процесі такого затримання особи або під час огляду місця події має відбуватися згідно з визначеними законодавством правилами, недотримання яких може спричинити визнання доказів недопустимими.

Так, за постановою Смілянського міськрайонного суду Черкаської області від 13 грудня 2023 року у справі № 703/4338/23 особу було притягнуто до адміністративної відповідальності за керування транспортним засобом у стані наркотичного сп'яніння. Однак суд закриття провадження у справі, мотивуючи це тим, що під час адміністративного провадження були допущені

порушення, зокрема відсутність належного протоколу затримання та направлення на медичний огляд, що суперечить вимогам ст. 254 КУпАП [15]. Зокрема, за матеріалами справи, поліція зупинила особу за підозрою в керуванні транспортним засобом у стані сп'яніння, однак не вилучили у неї водійське посвідчення на місці, а також не забезпечили проходження медичного огляду відповідно до встановленої процедури. Суд дійшов висновку, що сам факт зовнішніх ознак сп'яніння не є достатнім доказом для притягнення до відповідальності без належно оформлених доказів, що стало підставою для закриття провадження [15].

Також у іншій справі № 757/49326/20-п, що розглядалася Київським апеляційним судом, особа була визнана винною у вчиненні адміністративного правопорушення за ч. 1 ст. 130 КУпАП, що передбачає відповідальність за керування транспортним засобом у стані наркотичного сп'яніння. Суд першої інстанції встановив, що особа керувала автомобілем з ознаками наркотичного сп'яніння, що було підтверджено висновком наркологічної лікарні [16]. Проте, суд апеляційної інстанції скасував постанову суду першої інстанції та закриття справу, зважаючи, що огляд на стан наркотичного сп'яніння було проведено з порушеннями вимог Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння [17]. Зокрема, судом було встановлено, що особі не було проведено лабораторні дослідження на визначення наркотичного засобу, а діагноз про наявність стану сп'яніння було встановлено тільки на підставі клінічних ознак. Апеляційний суд також врахував, що за фізичної неможливості особи здати сечу, лікарем не було отримано зразки іншого біологічного середовища для перевірки її стану [16]. Отже, у цій справі неналежний спосіб встановлення стану наркотичного сп'яніння став наслідком порушення встановленого порядку проведення медичного огляду, що призвело до визнання доказів недопустимими та закриття справи через відсутність складу адміністративного правопорушення.

В іншій справі, приміром, за постановою Богунського районного суду м. Житомира від 30 грудня 2024 р., [16] особа була визнана винною у вчиненні правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 44 КУпАП. Однак під час судового розгляду виникли спірні питання щодо правомірності затримання та законності складання процесуальних документів. Відповідно до матеріалів адміністративного провадження, під час судового розгляду встановлено, що поліція зупинила особу, запідозривши її у збе-

ріганні наркотичних засобів. Вилучення речовини, схожої на наркотичну, було оформлено у протоколі огляду місця події, складеному слідчо-оперативною групою. Вказувалося, що особа самостійно дістала та передала поліції пакет із забороненою речовиною. Проте у судовому розгляді особа заперечила факт добровільної передачі наркотичних засобів, пояснюючи це тим, що вона не мала фізичної можливості цього зробити через контроль з боку правоохоронців. Водночас у матеріалах справи не було достатніх доказів, які б підтверджували або спростовували цю версію подій. Суд, враховуючи суперечності в матеріалах справи, дійшов висновку про недотримання належних процесуальних гарантій та порушення процедури фіксації адміністративного правопорушення. Попри це, беручи до уваги складений протокол та інші матеріали, суд визнав особу винною та призначив адміністративне стягнення у вигляді штрафу [18]. Отже, ця справа також підкреслює важливість правильного документування дій правоохоронців під час виявлення та фіксації адміністративних правопорушень, а також необхідність забезпечення належних процесуальних гарантій для уникнення спірних ситуацій у суді.

У низці адміністративних справ, що стосуються незаконного обігу наркотичних речовин, відсутність експертного висновку щодо вилучених матеріалів унеможливує доведення факту наявності заборонених засобів. Це, у свою чергу, стає підставою для припинення провадження. Наприклад, у справі № 716/35/19, яку розглядав Заставнівський районний суд 24 травня 2019 року, обвинувачений заперечував факт вживання наркотиків і не погоджувався з результатами експрес-тесту. Для підтвердження або спростування цього факту слід було провести лабораторний аналіз сечі з використанням більш точних методів, проте таке дослідження не здійснили. Відсутність цього аналізу зробила неможливим доведення наявності наркотичних речовин, що стало причиною закриття справи [19].

Аналогічно, у справі № 753/9354/22 від 8 травня 2023 року виявлено порушення щодо зберігання та пакування біологічних матеріалів. Зокрема, відсутність належного маркування та підписів на вилучених зразках викликала сумніви щодо їхньої достовірності. Ці процесуальні недоліки поставили під загрозу об'єктивність експертного висновку, що призвело до визнання зібраних доказів недопустимими [20]. Таким чином, якщо немає належного висновку експерта або порушено процедуру його отримання, це може суттєво

вплинути на результат адміністративного розгляду. У таких випадках суди можуть ухвалити рішення про закриття справи через відсутність належних доказів.

У контексті дослідження судової практики у справах, що пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, важливо звернути увагу на практику ЄСПЛ, зокрема до справи «Раманаускас проти Литви» від 5 лютого 2008 року, яка встановлює принципові стандарти оцінки допустимості доказів. ЄСПЛ розглянув ситуацію, де особа була залучена до справи через дії правоохоронців, які фактично спровокували вчинення злочину, пов'язаного з незаконним обігом наркотичних речовин. Судом було встановлено, що дії правоохоронців вийшли за межі звичайного розслідування та становили неприховану провокацію, чим порушується право особи на справедливий судовий розгляд [21]. Зокрема, ЄСПЛ визначив, що провокація від правоохоронних органів має місце, коли співробітники не обмежуються пасивним розслідуванням, а активно впливають на особу, спонукаючи її до вчинення злочину, який за звичайних обставин не було б вчинено. Такі дії визнаються порушенням ст. 6 Європейської конвенції з прав людини, що гарантує право на справедливий судовий розгляд [22]. Таким чином, справа «Раманаускас проти Литви» демонструє, що процесуальні порушення при зборі доказів можуть призводити до визнання таких доказів недопустимими, а отже, ставити під сумнів легітимність переслідування в справах, що пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів.

Висновки. Практика окремих судових рішень вказує на порушення встановлених законом процедур щодо збору чи фіксації доказів, предметом яких є наркотичні чи психотропні речовини. Ці дії уповноважених осіб у більшості випадків приводять до обмеження конституційних прав і свобод людини, а також вказують про неналежний спосіб їх отримання правоохоронними органами. В результаті, під час судового розгляду в адміністративних судах такі докази можуть бути визнані недопустимими та не використовуватися при ухваленні судового рішення. Вищенаведене вказує на необхідність удосконалення методики збору, процесуального закріплення та оцінювання доказів, предметом яких є наркотичні чи психотропні речовини. Отримані результати статті дозволяють сформулювати висновки щодо шляхів удосконалення правового механізму доказування в справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотиків.

Список літератури:

1. Самонова В.В. Джерела доказів в адміністративному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 202-204.
2. Shevchuk O. Features of ensuring the rights of drug addicts for rehabilitation in Ukraine and the European Union: Comparative Legal Aspect. /Shevchuk O., Shevchuk V. Kompaniets I., Lukashevych S., Tkachova O. *Juridical Tribune – Tribuna Juridica*. 2022. Vol. 12, Issue 2, P. 264 – 282.
3. Shevchuk, O., Adaptation of Ukrainian legislation on drug trafficking control to European Union legislation (separate aspects). / Shevchuk, O., Protsiuk, I., Mokhonchuk, S., & Papusha, I. *Juridical Tribune– Tribuna Juridică*. 2019. Vol. 9, Num. Special, pp. 117 – 126.
4. Shevchuk, O. Human Right to Access Public Information: The Experience of Ukraine and the Practice of the ECtHR. / O. Shevchuk, O. Drozdov, V. Kozak, A. Vyltsan, O. Verhoglyad-Gerasymenko. *Hasanuddin Law Review*. 2023. Vol 9, no. 2. pp. 155-167. DOI: 10.20956/halrev.v9i2.4396
5. Козинець І.Г., Кравченко В. Я. Окремі питання доказів та доказування адміністративному судочинстві на сучасному етапі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 173-177.
6. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
7. Калмикова Я. С. Аксіологія фактів у доказовій діяльності в адміністративному судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 101–104.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
9. Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 01.08.2000 № 188 (у редакції наказу Міністерства охорони здоров'я України від 29.07.2010 № 634), . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0512-00#Text>
10. Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-02#Text>
11. Постанова Косівського районного суду Івано-Франківської області від 09 травня 2024 року. Справа № 347/622/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118912508>
12. Постанова Івано-Франківського міського суду від 18 квітня 2023 року. Справа № 336/2561/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110269310>
13. Постанова Ужгородського міськрайонного суду від 11 липня 2019 року. Справа № 308/6801/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82978531>
14. Постанова Смілянського міськрайонного суду Черкаської області від 13 грудня 2023 року. Справа № 703/4338/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115620269>
15. Постанова Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 19 січня 2024 року. Справа № 199/394/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116398172>
16. Постанова Київського апеляційного суду від 31 травня 2021 року. Справа № 757/49326/20-п. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97404057>
17. Про затвердження Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції: Наказ МВС України та МОН України від 09 листопада 2015 № 1452/735. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1413-15#Text>
18. Постанова Богунський районний суд м. Житомира від 30 грудня 2024 року. Справа № 295/12866/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124139575>
19. Постанова Заставнівського районного суду від 24 травня 2019 року. Справа № 716/35/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82086372>
20. Постанова районного суду у справі № 753/9354/22 від 8 травня 2023 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111627226>
21. ЄСПЛ. «Раманаускас проти Литви» від 5 лютого 2008 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-126069>
22. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародно-правовий документ від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

Shevchuk O.M., Karpenko M.V. EVIDENCE AND SUBSTANTIATION IN ADMINISTRATIVE CASES IN THE FIELD OF COMBATING DRUG

The article analyzes theoretical and practical issues related to the establishment and assessment of evidence in administrative cases concerning the illicit trafficking of narcotic drugs and psychotropic substances. It is

emphasized that, for the effective resolution of such administrative cases, court decisions must be lawful and well-founded, based on the principles of the rule of law—namely, adopted as a result of a comprehensive and thorough examination of the case circumstances, substantiated by appropriate evidence. The sources of evidence in these cases include written, material, and electronic evidence, witness testimonies, and expert opinions. It is stated that the examination of evidence in administrative proceedings related to drug trafficking constitutes a set of procedural actions aimed at obtaining necessary information from the parties involved and analyzing it in light of the subject of proof in this area. The article examines national court decisions in the context of admissibility of evidence in such cases and also analyzes a relevant judgment of the European Court of Human Rights. Attention is drawn to the importance of complying with the procedures established by law regarding the collection, documentation, and examination of evidence, particularly physical, written, and electronic evidence, witness statements, and expert conclusions. The article highlights instances of violations during the apprehension of individuals, documentation of drug possession, conducting forensic examinations and medical assessments, which often result in evidence being deemed inadmissible and administrative proceedings being closed. It is revealed that in many administrative cases concerning the illicit circulation of narcotic drugs or psychotropic substances, the absence of an expert opinion regarding seized materials makes it impossible to prove the presence of prohibited substances. The authors conclude that certain court practices indicate violations of statutory procedures for collecting and recording evidence related to narcotic or psychotropic substances. It is also noted that such actions by authorized officials often lead to restrictions of constitutional rights and freedoms and demonstrate improper methods of evidence collection by law enforcement bodies. The need for a systemic approach to addressing these issues is emphasized, through improving law enforcement practices, strengthening procedural safeguards, and enhancing the professional competence of officials authorized to document administrative offenses.

Key words: administrative offenses, administrative proceedings, court practice, evidence, evidentiary process, narcotic drugs, psychotropic substances.